

De Mannenzaal van het St. Pieters-Bloklandsgasthuis te Amersfoort.

“van de arme luyden die daer elendig en arm lagen”

De NVMG-najaarsvergadering 2024 wordt gehouden in de historische Mannenzaal van het St. Pieters-Bloklandsgasthuis te Amersfoort. Dit rijksmonument, gebouwd in 1531, is nog authentiek ingericht met de 22 bedsteden uit het stichtingsjaar en was tot 1907 in gebruik als bejaarden- en armenhuis. Mede door de aanwezigheid van gastelingen van de stichting Levende Historie Amersfoort kregen de ca. 60 bezoekers een uniek beeld hoe de mannen hier gewoond hebben. Hieronder een korte weergave van de geschiedenis van dit gasthuis.

De organisatie van de ziekenzorg in Amersfoort, in de late middeleeuwen, lag in handen van particulieren, geïnspireerd door de Nieuwe Devotie van Geert Groote. Zij organiseerden zich in de Broederschap van de Heilige geest, de Broederschap van Poth of als zusters des Gemeenen Levens.

Het voornaamste gasthuis in Amersfoort was het St. Pietergasthuis aan het Spuy, het heette toen het 'Nye Gasthuys bij die Spoeye (= Spui)'. door enige voorname borgers rond 1390 gesticht, welke borgers *“met mededogen aangedaan zijnde over de arme luyden die daer elendig en armlagen, jae grooten honger ende kommer hadden ende niemand toesigt daar over nam.”*

Opgericht voor *zoodanige armen elendigen menschen die “bedvast-sieck, cruepel, lam of blind” waren en veel “hulp en oppassens” nodig hadden.*

De zorg kwam voort uit 'ontfermhertic(heid)', de christelijke goede werken van barmhartigheid, alsook vanuit de noodzaak de sociale controle in de steden te handhaven.

Op 2 april 1393 werd het St Pietersgasthuis erkend door de bisschop van Utrecht. In de fundatiebrief van 1404 wordt het onder bewind van de stad geplaatst, ter verzorging van zieken. De stichtingsoorkonde van 1404 vermeldt: *Men sal innemen*

- *arme zieke luden*
 - *die bedde vast ligghen*
 - *die niet bidden en moghen*
 - *die haren broet bi der straten noch wynnen*
- maar
- *gene kinderen ontfanghen* (burgerlijk weeshuis)
 - *noch razende luden* (dolhuis)
 - *noch melaetschen luden*; (1641; melaatsenhuis gesloten 2 patiënten)
 - *noch proveniers*

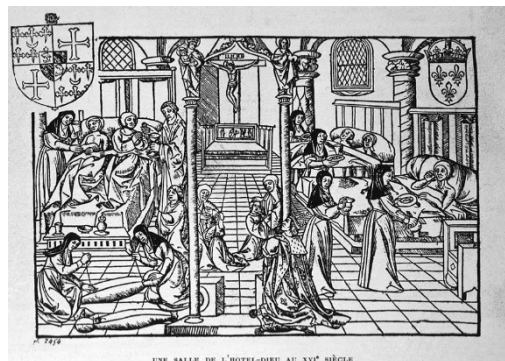
Bij het ontbreken van curatieve geneeskunde bestond de zorg uit het bieden van onderdak, het spijzen van hongerigen (brooduitdelingen door de Poth) en de zielzorg, de cura animarum, zoals het afnemen van de biecht en het toedienen van de heilige sacramenten en de beoefening van de ars moriendi; geloof, hoop, liefde, nederigheid en onthechting.

Kapel, mannen- en vrouwenzaal van het Sint Pietergasthuis

In 1531 werden de oude gebouwen, bestaande uit een gasthuis en een hofstede in vier jaar tijd vervangen door nieuwbouw, de mannenzaal en vrouwenzaal, geschakeld met de kapel uit 1500. Verder was er een fraterhuis en later werd de naastgelegen herberg (de Turfton) verworven.

Economische malaise dwong de leiding tot het opnemen van kostkopers of proveniers en ontstond het karakter van een bejaardenhuis. Zij betaalden voor hun verzorging en hun nalatenschap viel ten deel aan het St. Pietergasthuis.

In de mannenzaal waren 22 frans eiken bedsteden van 1,57 meter, met een nis voor de po, waarin tot 1838 soms twee gastelingen slieden. In 1760 waren er 27 mannen gehuisvest en ook 27 vrouwen in de Vrouwenzaal.

Ook in die tijd konden burgers een zeer hoge leeftijd bereiken.

Dat het gasthuis voornamelijk een instelling was voor behoeftige ouderen blijkt wel uit de hoge leeftijd van de gastelingen. 12 van de inwonende mannen hadden een gezamenlijke leeftijd van 1100 jaar! Een van de gastelingen ontving een extra toelage van 12 stuivers “*uit saecy noe die hondert liepen*”

De verzorging en de discipline werd gehandhaafd door de binnenvader en binnenmoeder. Zo kreeg Geerte Spycker; *uyt oorsaeck* van dronkenschap 2 maanden huisarrest. Zij moest slapen op de deel totdat “*sy haarselven sal hebben gereynigt van de luysen*”

Het Blockland gasthuis

Wouter van Blokland en zijn echtgenote Johanna Pyck bepaalden in hun testament dd 3 september 1573 dat hun woonhuis aan de Langestraat tot Gasthuis moest worden ingericht. Jaarlijks ontving het College van Regenten en Regentessen ten behoeve van de exploitatie van dit huis f 900,- uit hun kapitaal. Het was bestemd voor de zeer armen, maar allengs werden ook hier kostkopers opgenomen. Er was plaats voor 13 personen.

Fusie, sloop, nieuwbouw en conservatie

In 1804 werd het St. Pieters Gasthuis samengevoegd met het Blokland Gasthuis en vanaf die tijd heette het St. Pieters- en Bloklands Gasthuis. Het kostkopen werd verboden en er werden alleen nog arme ouderen opgenomen. Deze gastelingen kregen gestichtskleding van het huis en waren daardoor voor iedereen herkenbaar. Het complex met al die faciliteiten voldeed rond het jaar 1900 volgens de gemeente Amersfoort niet meer aan de eisen van die tijd. Men besloot tot nieuwbouw (dit werd het huidige St. Pieters & Blokland Gasthuis aan de Davidshof) en de vrouwenzaal en het

Regentenhuis zijn daarna gesloopt. Het is te danken aan het resoluut ingrijpen van rijksbouwmeester dr. P.J.H. Cuijpers dat de Mannenzaal en de Kapel gespaard zijn gebleven. Het complex heeft nu de status van rijksmonument en is het enige middeleeuwse gasthuis met authentiek interieur in Europa.

Literatuur/ bronnen/ verder lezen:

De volledige tekst van dit artikel is ontleend aan openbare bronnen op het internet en aan onderstaande publicaties, aanwezig in het Archief Eemland, die als PDF of link zijn toegevoegd.

M.J. van Lieburg, 'Men sal daer innemen arme zieke lude die bedde vast ligghen'; Het Sint Pieters Gasthuis te Amersfoort als exponent van middeleeuwse ziekenzorg, *Flehite* 23 no 1/2 mei 1993 6-9;

M. Gerritsen-Kloppenburger, Gastelingen te kijk; Op zoek naar het gasthuisleven van 1907, *FL* 23 no 1/2 mei 1993 10-17.

<https://wegwijs033.nl/Pieters%20en%20Bloklandgasthuis.pdf>

N. Donselaar, *Het Gecombineerd St Pieters en Bloklands Gasthuis te Amersfoort*, [Amersfoort, 1970] bespr: [*FL* 4 dec 1971 46] zie ook: *FL* 19 no 1/2 juni 1988 14 (korte geschiedenis!!);

<https://wegwijs033.nl/St.%20Pieters-%20en%20Bloklands%20Gasthuis.pdf>